

ЙОЗЕФ ЮНГМАН е виден чешки будител, преводач, езиковед, литературен историк и културен деятел. Роден е през 1773 г. в семейството на беден занаятчия. Гимназия завършва в Прага, после учи философия и право, след което става учител в гимназията в Литомержице, а през 1815 г. – в Староместката гимназия в Прага. За нуждите на учебния процес Юнгман издава учебник по литература Словесност (Slovesnost), в който включва текстове от Ян Хус чак до съвременни чешки образци. Културните стремежи на своето поколение Юнгман изразява още в началото на XIX в. в два текста, публикувани през 1806 г. в Чешки вестител (Hlasatel český) – Разговор първи и втори за чешкия език (Rozmlouvání první a druhé o českém jazyce). Авторът се противопоставя на просвещен-

ския национализъм, който дотогава е бил разбиран териториално, и изразява възгледите си относно понемчването на съвременните чешки училища и институции. Също като Добровски той работи върху речник, но този път обратен – чешко-немски речник, съдържащ над 120 хиляди речникови единици. Целта на този речник според неговия автор е той да се превърне в основа за по-нататъшния развой на чешката литература. Според Юнгман езикът е изключително важна съставна част на народността, патриотизма той разглежда по-скоро от езикова гледна точка. През 1825 г. издава История на чешката литература, или подробен преглед на чешките текстове с кратка история на народа, просветата и езика (Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka), която става популярна впоследствие само като История на чешката литература. Умира през 1847 г. в Прага.

Предлагаме на нашите читатели един забавен и в същото време твърде поучителен текст – «Разговор първи» («Rozmlouvání první») от Разговори за чешкия език (Rozmlouvání o jazyce českém), публикувани в сп. „Хласател чешки“ („Hlasatel český“, 1806, бълг. „Чешки вестител“). Ползваното издание е Вој о обrození národa: výbor z díla Josefa Jungmanna. Uspoř. a úvodní slovo napsal Felix Vodička. Praha: Kosek, 1948.

Б. Б.

РАЗГОВОР ПЪРВИ

Велеславинецът¹, чехът и немецът²

Велеславинецът:

Прощавай, Миносе³, нека разменя няколко думи с новодошлия. Струва ми се, господине, че говорите чешки?

Чехът:

Добре, господине, аз имал, кога бил момче, бавашка и тя бил чехкия.

Велеславинецът:

Похвално и радост за моето сърце е, когато виждам как и по чуждите земи се разпростира моят мил език. Вие, както виждам, сте немец, откъде, моля, сте родом?

Чехът:

Не, не, господине, аз чех и в Чехия роден.

Велеславинецът:

И нима целия си живот сте прекарвали в чужбина, и, драги мой, нямате ли възможност да доучите своя чешки?

Чехът:

Аз не бил прес мой живот извън чехски граници. Аз роден в Прага, в Прага живял и в Прага умре.

Велеславинецът:

За бога! Как е възможно: чех – пражанин – и толкова ужасно да говори езика си?

Чехът:

Мой език говори аз добре.

Велеславинецът:

Пази Боже! Полека! Или пък (да не дава Господ!) предпочитате друг език.

Чехът:

Мой език немски.

¹ Даниел Адам от Велеславин (Daniel Adam z Veleslavina, 1546–1599) – чешки писател от епохата на хуманизма. Йозеф Добровски определя чешкия език от тази епоха за образец на изискан чешки език, език на най-високото ниво, което е достигал някога през своя исторически развой. Дори връщането към нормата отпреди двеста години (граматиката на Добровски излиза за първи път през 1809 г., и повторно – през 1819 г.) до значителна степен обуславя днешната пропаст между книжовния чешки и т.нар. обесná čeština (чешки субстандарт). Юнгман все пак признава качествата на чешкия език от епохата на хуманизма, но същевременно смята, че е необходимо да се създават и нови думи. – Б. пр.

² Репликите на чеха и немеца представляват пародия на говорещите чешки език немци. – Б. пр.

³ Препратка към древногръцката митология. Минос е полулегендарен цар на остров Крит, син на Зевс и Европа. Съпруг на Пасифея и баща на Ариадна, Девкалион, Федра, Главк и Андрогей. Повикал Дедал да построи лабиринта за чудовището получовек-полубик Минотавър, роден от Пасифея за срам на царския дом. Според *Одисея* след смъртта си станал съдник в подземното царство заедно с Еак и Радамант. – Б. пр.

Велеславинецът:

Разбирам каква е работата – или сте син на някой немски занаятчия, когото нашите предци са изгонили от дома му на Поржичи⁴, или най-вероятно сте някакъв новопристигнал немец в Чехия, а немците винаги са имали този недостатък, че обичат да се шляят из Чехия, но не правят опит поне да свикнат с чешкия език, а вероятно и с чехи малко сте общували?

Чехът:

Казал на вас, че аз от Прага. Нямало някакво кафехаус в Прага, къде аз да не бъда като у дома; някакъв салон, къде аз да не поведе танц; театър или църква, къде аз да не се забавлява. Аз пушил добър тютюн, добър играе билиард, пийвал и играл фехтовка, правил всичко, кое прави човек от култура, повече дори от не един кавалер.

Велеславинецът:

Откъде е това невладеене греховно на собствения Ви език?

Чехът:

Аз казал вас, че мой език немски, и тоз, кой има чест и скъп палто на свой гръб, за него срам говори чешки.

Велеславинецът:

Спрете! Срамно е така да се говори чешки, езикът, на който цялото кралство се управлява, на който надлъж и нашир из цялото отечество се проповядва и слави словото Божие, на който се препредава изкуството, а сърцето чешко за добродетел и доблест се пробужда! Долна лъжа е, човече, че си чех! Немецът прозира от очите ти и от облеклото ти, признай си, че си шваба?

Чехът:

Шваба или чех, все тая. Но аз чех и към съдника Минос чехи изпращам.

Велеславинецът:

О, ти, отроден потомък на своите предци! Ако си гулял по кафенетата с немците, по тези гнезда чужбински, поне си могъл, а и е трябвало в училище по-добре да научиш чешки, или дори на училище не си ходил?

Чехът:

Че аз тия речи не говори, видя вече господин, че аз философ; знае и право и аз може покаже половин фунт школки свидетелства като всеки други нови учени.

Велеславинецът:

Обаче отличният канцлер от Колдин⁵, разбира се, не на последно място и писател, нима не сте чели трудовете му по гражданско право? Тук именно сяхте да имате възможност да научите добър чешки.

⁴ Поржичи – квартал в Прага; от Средновековието става средище на немските търговци и занаятчии в Прага. – Б. пр.

⁵ Тук става въпрос за Павел Кристиан от Колдин (Pavel Kristián z Koldína) – автор на съчинения по гражданско право от епохата на Хуманизма като напр. *Гражданските права на чешкото кралство (Práva městská království českého, 1579)*. – Б. пр.

Чехът:

Аз не можел на чешки чета, а и това не трябвало ми.

Велеславинецът:

Какво чуват ушите ми? Да не казвате, че сега в Чехия някой може да изучи цялата философия и право, без дори да може да чете на чешки? Не съм и очаквал, че няма да се четат съчиненията на онези доблестни мъже, чиито имоти и живот отидоха за усъвършенстване на езика? Не се четат Конач⁶, Веленски⁷, Хайек⁸ и скъпият за мен Коцин⁹, дори онзи, чиято слава и до ден днешен не отшумява, добродетелният Коменски¹⁰? Ами какво ще кажеш за Велеславин, ха, кажи ми, четат ли се тези неща?

Чехът:

Скъпи господин!? Това тъмна Индия за мене! За туй, откак аз жив, за жалост не слушал дори. Но казвали ми, че чехски книжки са празни приказки и кал, докато немски за разлика от чехски са злато и чехски не може и сравнява се с немски.

Велеславинецът:

Клевета е туй! Всичко, писано по мое време, не е празнословие, това бяха съчинения, пълни с богобоязливост и изкуство, това бяха скъпоценни камъни на добродетелта, чрез които истинското благочестие изгради отрадното сияние на моето време; бяха зрънцата истина без плява от ласкателство, златото на славните нрави без излишно лекомислие. Немците прочее по наше време усърдно работеха, но не е истина и лъжа е, че в своя креслив и грухтящ език са сътворили съчинения, които превъзхождат нашия сладък и звучен език като злато над кал! Ха! Кажи, имат ли в действителност немците толкова много величайши съчинения?

Немецът:

Право казва новодошлият и той, както виждам, е същински образ на съвременните чехи, които не знаят нищо така зле, както чешки език, и произлезлият от твое перо пророчески израз, че някога на пражки мост чех ще бъде нещо рядко като елен със златни рога, се отнася изцяло за това време. Не прав спрямо немци; те може бъде за пример на вас. Има вече почти 60 години, откак наши хора свой език започнали открито да култивират, да шлифоват, да изчистват, да изглаждат така дълго вече, че да може се сравни по богатство и съвършеност с всеки език по света. В скоро време златният век на немци ще разцъфти, а в неговия аромат и вашите хора са се влюбили, особено много заради това, че своя калем, който можели да превърнат в цвят, самоволно от всички пъпки изпокъсали. Вече два века отхвърлят всичко, що чешко е, изгаряли стари книги свои, нови не писали; нрав, облекло, дори и бащиния език свой променили или поне се мъчат да промене-

⁶ Микулаш Конач (Mikuláš Konáč, 1480–1546) – чешки писател, преводач от гръцки, латински, италиански и немски, издател. – Б. пр.

⁷ Олдржих Веленски (Oldřich Velenský z Mnichova, 1495–1531) – чешки преводач и книгоиздател. – Б. пр.

⁸ Вацлав Хайек (Václav Hájek, ?–1553) – чешки писател и хроникьор. – Б. пр.

⁹ Ян Коцин (Jan Kocin, 1543–1610) – чешки хуманист, писател и преводач). – Б. пр.

¹⁰ За Ян Амос Коменски виж стр.256.– Б. ред.

нят; съдейки по речта им, всеки би казал, че от франки и немци е съставен тоз народ; знатните от франки, простите от немци, при това всички, ако не на дело, то поне тъй искат. На всичко може да поискат да ги научиш, но не и на езика на техните предци!

Велеславинецът:

Престани, за Бога! Престани! Като остър меч са словата твои.

Немецът:

Вижда в тебе старочеха, един от тези, които за езика свой и за отечеството рискували и имот, и живота свой, с което славят се чехи, кои били страшни защитници на правата, боготворени от други народи, били като пламтяща лампа сред вихър. Изгаснали тия лампи, това възхищение останало само като фраза и вече не било толкова силно в очите на хората, заспахавали навеки страшните защитници на правата. Времето, Даниел, времето, то всичко дава и унищожава, при него градове, държави, народи и светове изгряват и западат постоянно – така е и с името чешко, ала чехите могат устоят на съдбата, скоро, скоро, преди да ги покрият вечните руини.

Велеславинецът:

Ах, дано е строг за вас съдът Божи! Не ме оставяйте да умра за втори път и този позор на потомците ми да вгорчава сладостните ми мигове на небето! Ще ида там, където няма да виждам такива лоши люде, и ще се опитам с верните чешки патриоти да разговарям за това, което се случва, и така униинето свое да приглуша.

Немецът:

Не се измъчвай, Даниеле, не всичко е още изгубено. Жив е този народ, чийто език все още не е загинал. До ден днешен още го има онзи калем на вашите люде, който, макар олющен, макар в тръните без въздух останал, изглежда, нови пъпки ще пусне, достатъчно силни, за да се отново неговата отминала младост обнови; само дано има добър градинар, който да се грижи, който в градина своя да отделя нужна грижа за всяко дръвче¹¹. Изправя се на крака, думам, благородното чешко семейство, добрите синове на родината, чувстващи към тази своя майка любовен дълг. А там, където вие във вашите усилия сте се уморили, други ще се заловят здраво за чешкото изкуство и изтръгнат (бъдете единни!) славната си някога родина от голите фрази и присмеха на околните народи само ако (а и можем ли се съмнява?) този добър баща на народите Франтишек¹² по искане на милиони верни наклони ухо към тях; и както Карел и Рудолф¹³ наполовина са били, нека той изцяло да бъде баща на своите славяни!

Превод от чешки: **Борислав Борисов**

¹¹ За представянето на чешкия език и литература като градина, за която трябва да се полагат грижи, срв. В. Мацура: Macuga, Vladimír. «Synkretismus». // Znamení zrodu, 1995, s. 27–30. – Б. пр.

¹² Франц-Йосиф II въвежда важни реформи, които стимулират културното развитие на поробените от Хабсбургската монархия народи. – Б. ред.

¹³ Става въпрос за Карел IV (1316–1378) и Рудолф II (1552–1612), при чието царуване чешката култура и литература са в разцвет. – Б. ред.